

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

До 105-річчя заснування
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

«ІСТОРІЯ ДНІПРОВСЬКОГО НАДПОРІЗЖЯ»

XIII Дніпропетровська обласна
історико-краєзнавча конференція
27–28 жовтня 2023 р.

Матеріали доповідей

Дніпро
2023

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

До 105-річчя заснування
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

«ІСТОРІЯ ДНІПРОВСЬКОГО НАДПОРІЖЖЯ»

**ХІІІ Дніпропетровська обласна
історико-краєзнавча конференція
27–28 жовтня 2023 р.**

Матеріали доповідей

Дніпро
«Середняк Т.К.»
2023

*Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
Дніпровського національного факультету імені Олесь Гончара
від 15.11.2023 р., протокол № 4*

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, доц. Д. В. Архірейський (відп. ред.), д-р іст. наук, проф. С. І. Світленко, канд. іст. наук, доц. В. В. Безуглий, канд. іст. наук, доц. А. Г. Венгер, канд. іст. наук, доц. О. В. Дяченко, канд. іст. наук, доц. О. М. Каковкіна (секретар), канд. іст. наук, доц. В. С. Лавренко.

Рецензенти:

д-р іст. наук., старш. наук. співроб., проф. кафедри історії України Дніпровського національного університету імені Олесь Гончара В. В. Ващенко;
д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Інституту промислових та бізнес технологій Українського державного університету науки і технологій О. В. Михайлюк.

**I-90 «Історія Дніпровського Надпоріжжя»: матеріали доповідей
XIII Дніпропетровської обласної історико-краєзнавчої
конференції, 27–28 жовтня 2023 р. [Електронне видання] —
Дніпро: Середняк Т. К., 2023. — 218 с.**

ISBN 978-617-8139-23-0

У збірнику опубліковано матеріали XIII Дніпропетровської обласної історико-краєзнавчої конференції «Історія Дніпровського Надпоріжжя», які розкривають діяльність визначних постатей, різні аспекти історії міст і сіл, суспільно-політичного життя, освіти, науки, духовності і культури краю, географічно-туристичну компоненту краєзнавства Придніпров'я.

Видання розраховане на усіх, хто цікавиться історією рідного краю.

© Автори статей, 2023

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Вступне слово в. о. декана історичного факультету ДНУ імені Олесея Гончара <i>Дмитра Архірейського</i>	5
Вітальне слово ректора ДНУ імені Олесея Гончара <i>Сергія Оковитого</i>	6
<i>Голубчик Лідія</i> . Питання дерусифікації та деколонізації нерухокої культурної спадщини Дніпропетровської області.....	7
<i>Світленко Сергій</i> . Дмитро Яворницький та українські діячі Катеринослава/Дніпропетровська – дійсні члени Наукового товариства ім. Шевченка.....	11
<i>Романець Наталя</i> . Діяльність політвідділів МТС в умовах Голодомору на Дніпропетровщині.....	18
<i>Іваненко Валентин</i> . Суб'єктивні нотатки до інтелектуального портрета Почесного доктора Гончарівського університету академіка П. Т. Тронька.....	23

Секція 1. ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ПРИДНІПРОВ'Я

<i>Міщанчук Наталя</i> . Микола Лисенко на сторінках катеринославських періодичних видань початку ХХ ст.....	30
<i>Товстоляк Надія</i> . Чернігівська гілка катеринославських дворян Алексєєвих....	34
<i>Брага Леон</i> . Постать Дмитра Івановича Яворницького в історіографії: загальний огляд.....	37

Секція 2. ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ ДНІПРОВСЬКОГО НАДПОРІЖЖЯ 43

<i>Колесник Оксана</i> . Особливості підготовки тому «Звід пам'яток історії та культури Дніпропетровської області» в 2015–2023 рр.	43
<i>Чирук Святослав</i> . Демографічна ситуація в Кам'янці Старожи́тній у ХVІІІ ст. ..	47
<i>Посунько Ольга</i> . Історія Павлоградського повіту у матеріалах судів кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.	56
<i>Молдаванов Євген</i> . До історії заснування козацьких поселень на території сучасного Павлограду.	59
<i>Дяченко Ольга, Уманська Наталя</i> . Доля німецьких поселенців села Ямбург (Дніпровське): за матеріалами спогадів Єви Блейхер.	63
<i>Мащенко Ольга</i> . Спогади як наративні джерела про характер боїв за місто Кам'янське (Дніпродзержинськ) восени 1943 р.	68
<i>Гаврилов Євгеній</i> . Джерела з історії Дніпродзержинського аероклубу ім. В. Молокова в колекції музею історії міста Кам'янське.....	73
<i>Прокопов Вадим</i> . Перейменування вулиць міста Дніпра (кількісний та якісний аналіз).	77

Секція 3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВІЙ 83

КРАЮ

<i>Ходченко Олена</i> . Чеські колоністи в Придніпров'ї та Криму.....	83
---	----

<i>Компанієць Сергій.</i> Історія соціальної еліти Подніпров'я України XIX ст. на сторінках академічних видань.	88
<i>Шляхов Олексій.</i> Розвиток приватного підприємництва в промисловості Катеринославщини наприкінці XIX – на початку XX ст.: гендерний аспект.	92
<i>Нікілєв Олександр.</i> Соціально-економічна ситуація на Катеринославщині в перші роки після громадянської війни.	98
<i>Буланова Ангеліна.</i> Тенденції радянської історіографії 1920-х – 1980-х рр. у висвітленні селянського повстанського руху Катеринославщини 1917–1921 рр. .	101
<i>Архирейський Дмитро.</i> Білий рух і Катеринослав.	106
<i>Бурмага Володимир.</i> Насилля на війні: за матеріалами Катеринославської губернії 1919–1920 рр.	110
<i>Мельник Яна.</i> Україномовна преса Дніпропетровщини 1920–1930-х рр. у контексті політики «українізації» (на прикладі міста Кам'янське).	114
<i>Сухомлин Олександр.</i> Дніпропетровська обласна контора «торгсин»: організаційна структура і персональний склад (1932–1935).	119
<i>Коломоєць Олена, Коломоєць Юрій.</i> Антисемітська пропаганда у пресі в роки нацистської окупації (за матеріалами газети «Кам'янські вісті»).	123
<i>Фролова Вікторія.</i> Делегації з Чехословаччини у Дніпропетровській області наприкінці 1940-х рр.	128
Секція 4. ОСВІТА, НАУКА, ДУХОВНІСТЬ І КУЛЬТУРА КРАЮ	132
<i>Титаренко Костянтин.</i> Керносівська стела як пам'ятка піктографічного письма.	132
<i>Шапockіна Ірина.</i> Археологічні культури від неоліту до залізного віку на теренах Дніпропетровщини (за матеріалами колекції Василя Сідака).	136
<i>Малишко Олег.</i> Мандрівки як різновид дозвілля Лівобережного дворянства (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).	140
<i>Лавренко Валерія.</i> Пивоваріння та культура споживання пива на Придніпров'ї на початку XX ст.	144
<i>Ковальова Наталя.</i> Проведення січовими стрільцями культурно-просвітницької роботи на «Великій Україні» (1917–1920).	148
<i>Сніда Євгеній.</i> Проблеми духовної освіти на Катеринославщині в 1917–1919 рр. (за матеріалами періодичних видань).	151
<i>Буланова Наталя.</i> Церковно-релігійне життя на Дніпропетровщині під час нацистської окупації 1941–1944 рр.	155
<i>Рева Ірина.</i> Церковний дзвін як інструмент соціальної комунікації в українському традиційному суспільстві.	161
<i>Каковкіна Ольга.</i> Маловідомі джерела з минулого історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.	165
<i>Пісчанська Юлія.</i> Колекція кам'яної пластики Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького у семантичному просторі м. Дніпро (2022–2023).	169
<i>Суматохіна Ірина, Сорока Юлія.</i> Пам'ятки природи та культури Дніпропетровської області в умовах війни.	172
<i>Лисичарова Галина, Топчій Олександр.</i> Систематизація педагогічного досвіду	

використання цифрових технологій на уроках географії 10 класу (за публікаціями платформи «На урок» за 2022–2023 рр.).....	176
<i>Лисичарова Галина, Мельник Тетяна.</i> Узагальнення практичного досвіду вчителів ЗЗСО з формування історико-географічної системи знань на уроках географії в 7 класі.....	180
<i>Лисичарова Галина, Григор Ілля.</i> Безпеківі умови роботи шкіл м. Дніпро в режимі воєнного стану на початку 2023–2024 навчального року.....	184

СЕКЦІЯ 5. ГЕОГРАФІЧНО-ТУРИСТИЧНА КОМПОНЕНТА КРАЄЗНАВСТВА ПРИДНІПРОВ'Я

<i>Савицька Ксенія.</i> Агломерації Дніпропетровської області.....	189
<i>Манюк Вадим.</i> Басейновий підхід у краєзнавчих студіях.....	192
<i>Сизенко Олег.</i> Картографічне моделювання культурних ландшафтів Дніпровського Надпоріжжя кінця XVIII століття.....	197
<i>Грушка Віктор.</i> До питання про атрактивні об'єкти міста Жовті Води як складові туристичного краєзнавства Дніпропетровщини.....	201
<i>Безуглий Віталій, Троценко Вікторія.</i> Туристично-краєзнавчі можливості с. Чумаки Кам'янського району в умовах військового стану.....	205
<i>Безуглий Віталій, Юрченко Ярослав.</i> Вплив народних промислів Петриківщини на формування туристично-краєзнавчого іміджу Придніпров'я...	210
<i>Лисичарова Галина, Суматохіна Ірина, Яшина Тетяна.</i> Використання технології «перевернутого навчання» у викладанні географії в загальноосвітніх школах: огляд та аналіз за 2020–2022 роки.....	215

Наталія Романець

*докторка історичних наук, доцентка,
провідна наукова співробітниця
Національного музею Голодомору-геноциду*

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТВІДДІЛІВ МТС В УМОВАХ ГОЛОДОМОРУ
НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ**

Постановка проблеми. Серед надзвичайних органів сталінського режиму, залучених до насадження колгоспного ладу, особливе місце посідають політвідділи МТС та радгоспів, організовані під час Голодомору 1932–1933 рр. Наділені широкими репресивними та господарськими повноваженнями, політвідділи МТС відіграли важливу роль у реалізації політики Кремля, спрямованої на «організаційно-господарське зміцнення колгоспів». З огляду на це історики-аграрники навіть виділяли період їх функціонування 1933–1934 рр. в окремий «політвідділівський період» [5, с. 42]. Проте на відміну від органів ДПУ УСРР, роль яких у здійсненні соціалістичної модернізації аграрного сектора кінця 1920 – початку 1930- х рр. активно досліджувалася українськими та західними науковцями, діяльність політвідділів МТС в Україні ще потребує детального висвітлення.

Стан дослідження теми. Історіографічний доробок з цієї проблеми представлений фундаментальною статтею російського історика І. Зеленіна [5], а також роботами українських науковців Р. Подкура [8], К. Лобач [6], в яких функціонування політвідділів МТС висвітлюється в контексті дослідження діяльності влади з організації Голодомору-геноциду.

Джерела. Стаття підготовлена на основі документів політвідділів МТС Дніпропетровської області: доповідних записок, інформаційних листів, довідок, політзведень, спецповідомлень, які зберігаються у фондах Державного архіву Дніпропетровської області та вперше вводяться до наукового обігу.

Метою статті є висвітлення діяльності політвідділів МТС на території Дніпропетровської області під час Голодомору 1932–1933 рр.

Виклад основного матеріалу. Політвідділи МТС і радгоспів були створені згідно з рішенням січневого (1933 р.) об'єднаного пленуму ЦК та ЦКК ВКП(б) з метою подолання кризи колгоспного ладу. Основними завданнями політвідділів стало забезпечення виконання державних заготівельних планів та кадрова «чистка» колгоспів і МТС від «класово-ворожих і шкідницьких елементів». Виконанню каральних функцій сприяло перебування у складі політвідділів МТС заступника начальника по лінії ОДПУ, який у повсякденній роботі підпорядковувався начальнику політвідділу МТС, а

в оперативній керувався наказами оперсектора. Такий посадовець, хоча й перебував у системі політвідділу, залишався фактично співробітником ОДПУ. Директива ДПУ УСРР та політсектора МТС Наркомзему УСРР від 17 червня 1933 р. указувала, що саме заступник начальника політвідділу по ОДПУ відповідав за «агентурне виявлення і своєчасну ліквідацію контрреволюційного активу та антирадянських елементів у МТС і колгоспах» [5, с. 51].

Першою господарсько-політичною кампанією, до проведення якої були залучені політвідділи МТС, стала весняна посівна 1933 р. Передусім вони мали забезпечити формування насінневих фондів замість тих, які вивезли в рахунок виконання хлібозаготівельних планів. Ситуація із забезпеченням колгоспів посівним матеріалом навесні 1933 р. була катастрофічною. Наприклад, на 1 березня 1933 р. у чотирьох колгоспах району діяльності Олександрійської МТС: «Шлях до кращого життя», «Комунар», «Оборона країни», ім. Сталіна із 2689 ц насіння було зібрано лише 240,24 ц, що становило 8,8% плану [3, арк. 6]. Формувати посівні фонди мали за рахунок «неправильно розданих авансів» колгоспникам, розкраденого зерна, «посівних позик від колгоспників», «молотьби соломи і перевиювання полови» [3, арк. 5].

На зборах колгоспних бригад плани збору насіння були доведені до кожного колгоспника, але, як зазначали політвідділи МТС у своїх політдонесеннях, селяни «механічно голосували», але виконувати «ці зобов'язання, тим паче повністю, і не збиралися». «У найкращому випадку, зобов'язавшись внести півтора–два центнери зерновими культурами», колгоспник після зборів «приносив 2–3 кілограми різних городніх культур» [3, арк. 6].

Показово, що на зборах колгоспники відмовлялися виступати, оскільки боялися звинувачень у контрреволюційній агітації. Політвідділ Олександрійської МТС визнавав, що «для того, щоб висловились 2–3 колгоспника витрачається багато часу (на очікування виступів)». Проте навіть, якщо селяни і висловлювалися, то замість бажаної інформації про прихований хліб та крадіїв, працівники політвідділів чули від них лише виправдання: «Я б радніший внести, так у мене немає, а хто крав зерно або в кого приховане є, я не бачив і не знаю». Але були і колгоспники, як приміром Березняк із колгоспу «Шлях до кращого життя» Олександрійського району, які насмілювалися заявити про справжні причини відсутності насінневих фондів: «Керівні органи самі винні, хліб вивезли, а на посів нічого не залишили» [3, арк. 7].

Оскільки значних зрушень у формуванні посівних фондів не відбувалося, зерно не надходило, то політвідділи МТС та райкоми партії звернулися до звичних методів впливу: почали знову проводити збори бригад «для мобілізації колгоспних мас на збір насіння», але результати їхньої пропагандистської

роботи були нікчемними – виявити міфічне «підземне пшеничне місто» в голодуючому селі вони не змогли.

Важливим напрямом діяльності політвідділів МТС стало «очищення та укріплення керівних кадрів» колгоспів і МТС. Політвідділи МТС, передусім, звільняли тих працівників, хто, на їхню думку, належав до «класово-ворожих елементів» або хоча б був пов'язаний з ними родинними зв'язками. Наприклад, політвідділ Олександрійської МТС звільнив з роботи рахівника колгоспу «Роза Люксембург» Кравця, бідняка, оскільки той був одружений на доньці куркуля [3, арк. 18]. А політвідділ Другої П'ятихатської МТС дуже непокоїло те, що «у більшості трактористів батьки померли під час громадянської війни». Тому робилося припущення, що нібито всі вони були «активними учасниками бандитизму», тобто селянського повстанського руху, а відтак «загинули у боротьбі проти радянської влади». Через це політвідділ Другої П'ятихатської МТС планував продовжити чистку трактористів після підготовки нових кадрів [1, арк. 16].

Також адміністрація колгоспів та МТС «зачищали» від тих, хто був репресований під час проведення господарсько-політичних кампаній: хлібозаготівельної, посівної тощо. Так, голова колгоспу «III вирішальний» Олександрійського району позбувся посади, оскільки був засуджений на 1,5 роки позбавлення волі за неякісну сівбу і розбазарювання мірчуку [3, арк.18]. Підставою для звільнення ставала і критика владних рішень. Зокрема, політвідділ Олександрійської МТС усунув з посади агронома Бугаєвського, який агітував проти використання корів як тяглової сили та інших заходів партії [3, арк. 17].

Внаслідок проведеної політвідділами МТС чистки колгоспів та МТС останні нерідко залишались без кваліфікованих кадрів. Наприклад, навесні 1933 р. політвідділ Олександрійської МТС звільнив трьох агрономів із п'яти, які обслуговували шість ділянок МТС, що унеможливило підготовку і проведення посівної кампанії, оскільки в районі їх ніким було замінити. Начальник політвідділу Олександрійської МТС Аснін навіть був змушений звернутися до командування 7 корпусу Олександрійського полку з проханням відрядити трьох командирів – колишніх агрономів на період посівної кампанії [3, арк. 13].

Долучилися політвідділи МТС і до заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної блокади української села в умовах Голодомору. В політзведеннях вони називали голод «новим маневром класового ворога», який «спекулює на труднощах, симулює голод» і навіть «симулює людоїдство». Наприклад, у політдонесенні політвідділу Олександрійської МТС від 4 березня 1933 р. зазначалося, що «класовий ворог проводить свою мерзенну політику і

боротьбу, штучно створюючи видимість голоду серед відсталих прошарків колгоспників там, де до цього голоду ще далеко» [3, арк. 8].

Політвідділами активно насаджувалася думка, що нібито більшість голодуючих – це колгоспники, які свідомо саботували роботу в колгоспах, не виробили встановленої кількості трудоднів, а відтак не могли розраховувати на відповідну винагороду, або одноосібники, які не бажали вступати до колгоспів, та «класово-ворожі елементи»: спекулянти, розкуркулені. У політзведенні політсектора Дніпропетровського облЗУ від 13 квітня 1933 р. окремо наголошувалося, що випадки «опухання і навіть смерті дітей» виявлені переважно в родинях розкуркулених [1, арк. 26].

Одночасно політвідділи намагалися переконати, що нібито поширені випадки «симуляції голоду», коли у селян, які вимагали надання допомоги, або взагалі не було проблем з продовольством, або знаходили прихований хліб. Політвідділ Олександрійської МТС повідомляв, що в Косівській сільраді в господарстві колгоспниці В. Бабенко, яка весь час прохала хліба, була корова, «правління колгоспу відпустило їй 5 кг відходів», а після перевірки було виявлено у неї «два мішки сухарів, 30 кг жита і 30 кг муки» [3, арк. 7].

Провину за смерть від голоду дітей політвідділи намагалися перекласти на їхніх батьків, які нібито за ними не доглядали і навмисно не годували. У політдонесенні політвідділу Олександрійської МТС зазначалося, що колгоспник С. Камишан із Косівської сільради «залишив дітей без догляду, сам поїхав невідомо куди, діти померли від голоду». При цьому «під час обшуку у нього виявили 6 пудів жита» [3, арк. 8].

Важливим напрямом діяльності політвідділів МТС стала боротьба за підвищення трудової дисципліни в колгоспах. Політвідділ Олександрійської МТС Василівського району повідомляв, що під час збиральної кампанії 1933 р. у більшості колгоспів були зафіксовані «систематичні випадки невходів на роботу колгоспників та колгоспниць, які замість польових робіт займалися спекуляцією тюлькою». Так, у колгоспі «Серп і молот» замість 60 колгоспників на збиранні бавовни працювали лише 5–7 осіб, «Ворошилова» – із 81 особи – 11, «Молдованин» – всього 6–8 осіб. На роботу колгоспники виходили дуже пізно, нерідко о 10–11 годині дня [2, арк. 3].

Головною причиною масових невходів на роботу колгоспників був голод. Крім того, селяни, яких примусово зігнали до колгоспів, не бажали працювати в колективних об'єднаннях, оскільки протягом 1931–1932 рр. з ними не розплатилися навіть за зароблені трудодні. Вирішити проблему колгоспної дисципліни можна було, організувавши під час польових робіт належне харчування працюючих колгоспників, які були виснажені від голоду. Але колгоспи, в яких під час заготівель вилучили все продовольство (зерно,

картоплю, м'ясо), не мали для цього необхідних ресурсів. Потрібна була допомога держави, але республіканське та обласне партійно-радянське керівництво продовжувало перебувати у полоні міфу «про підземне пшеничне місто», про прихований селянами хліб, а тому вимагало, щоб громадське харчування було організоване «коштом продуктів колгоспу і самих колгоспників». Про це, зокрема свідчить спільна постанова Дніпропетровського обкому КП(б)У та облвиконкому від 2 березня 1933 р. У селах навіть були створені спеціальні бригади, які мали для цього збирати продукти.

У результаті в багатьох колгоспах на одного працюючого видавали на громадське харчування на день не більше 100–150 грамів круп. У відповідь селяни припинили виходити на роботу. Наприклад, 23 травня 1933 р. у колгоспі ім. Сталіна Бандурівської сільради Олександрійського району в четвертій бригаді із 63 колгоспниць на прополку буряка та соняшника вийшло лише дві жінки. Інші відмовилися працювати, мотивуючи тим, що їх не задовольняє громадське харчування. Так, колгоспниця Л. Чаюк заявила: «Це не робота і харчування, а знуцання, на 100 г фізично працювати неможливо» [3, арк. 65].

Проте політвідділи МТС кваліфікували законні вимоги голодуючих селян щодо забезпечення їх продовольством виключно як споживацькі настрої, а відтак покращувати трудову дисципліну планували шляхом «соціалістичної переробки індивідуалістичної психології та звичок колгоспників», тобто масової роз'яснювальної роботи. Також, на думку працівників політвідділів МТС, колгоспники прогулювали роботу під впливом антирадянських елементів та куркульської агітації. Наприклад, начальник політвідділу Криничанської МТС І. Ліхачов називав антиколгоспними, куркульськими елементами та ледарями селян Богомаза (колгосп «Шевченко»), Березовського (колгосп «Січовик»), Г. Завгородню (колгосп «Перше травня»), оскільки останні виступили з вимогами: «Спочатку нагодуйте, а потім будемо працювати», «Як годують, так і будемо працювати». Тому ще одним засобом підвищення трудової дисципліни стало виключення із колгоспів таких «дезорганізаторів» [4, арк. 11–12].

У подальшому влада стверджувала, що завдяки політвідділам МТС вдалося досягнути позитивних зрушень у сфері трудової дисципліни в колгоспах. У «Матеріалах про діяльність політвідділів МТС за 1933 р.», підготовлених політичним управлінням МТС НКЗ СРСР у 1934 р., стверджувалося, що нібито виходили колгоспників на роботу зросли з 10–50% до 90–100%, а працювати селяни почали не о 7–11 годині ранку, а з 4–5 години [7, арк. 58–59]. Але ця статистика не підтверджується архівними документами, які свідчать, що проблема з трудовою дисципліною в колективних об'єднаннях

залишалася і в наступний період, загострюючись у голодні роки, наприклад у неврожайному 1934 р.

Висновки. Діяльність політвідділів МТС в умовах Голодомору, зокрема участь у формуванні насінневих фондів, приховуванні інформації про масштаби голоду, кадрова «чистка» колгоспів і МТС від «класово-ворожих і шкідницьких елементів», свідчить про залучення цих надзвичайних органів більшовицької партії до реалізації геноцидної політики Кремля.

Бібліографічні посилання

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Ф. П-23. Оп. 1. Спр. 45. 88 арк.
2. ДАДО. Ф. П-23. Оп. 1. Спр. 46. 43 арк.
3. ДАДО. Ф. П-23. Оп. 1. Спр. 47. 182 арк.
4. ДАДО. Ф. П-23. Оп. 1. Спр. 63. 93 арк.
5. Зеленин И. Е. Политотделы МТС – продолжение политики «чрезвычайщины» (1933–1934 гг.). *Отечественная история*. 1992. № 6. С. 42–61.
6. Лобач К. В. Політвідділи МТС у системі координат «влада–селянство». *Історична пам'ять*. 2009. №2. С. 15–29.
7. Материалы о работе политотделов МТС за 1933 г. М., 1934. 212 с.
8. Подкур Р. Політвідділи МТС як інструмент державного терору під час Голодомору (на прикладі Вінницької області). *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2020. №2. С. 5–46.

Валентин Іваненко

доктор історичних наук, професор, професор кафедри східноєвропейської історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Заслужений діяч науки і техніки України

СУБ'ЄКТИВНІ НОТАТКИ ДО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОРТРЕТА ПОЧЕСНОГО ДОКТОРА ГОНЧАРІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ АКАДЕМІКА П. Т. ТРОНЬКА

Постановка проблеми. В зірковому сузір'ї з понад чотирьох десятків видатних особистостей України й закордоння, удостоєних звання Почесного доктора Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (*honoris causa*) за особливі заслуги у його розвитку та просуванні до вершин загальнодержавного і міжнародного визнання, окремішне місце належить легендарному патріарху української історичної науки, академіку, Герою України – Петру Тимофійовичу Тронькові, чий особистий внесок у відродження й захист національної історико-культурної спадщини у непрості,